

ELS PERSONATS I PERMUTES DE BENEFICIS AL BISBAT DE GIRONA (S. XVI-XVIII)

JOSEP M. MARQUÈS

El fenomen que ens proposem de descriure i d'interpretar és poc conegut¹. A pesar de les seves dimensions econòmiques i socials no ha entrat en el camp dels temes tòpics de la història eclesiàstica. Més encara, contradiu les persuasions comunes dels historiadors sobre els sistemes utilitzats dins de l'Església per a l'atribució de càrrecs.

En efecte, és habitual de donar per suposat que després del concili de Trento (1565) el govern eclesiàstic hauria abandonat aquells sistemes que donaven prioritat als interessos familiars (nepotisme) i als interessos econòmics (simonia), per adoptar procediments que privilegiarien la meritocràcia i la promoció dels millors. Haurem de mostrar que els antics sistemes mantingueren una vigència rellevant, i examinar-ne els motius.

El nostre àmbit d'estudi és el dels beneficis, és a dir, fundacions perpètues les rendes de les quals són cedides vitalíciament a clergues o sacerdots, titulars d'un càrrec eclesiàstic. Comprèn els beneficis curats o amb cura d'ànimes (rectories, sagristies i domes) i també els beneficis simples, és a dir, sense cura d'ànimes, que tenien funcions de culte exclusivament (recitació de l'ofici diví, celebració de misses). Només excepcionalment foren objecte de permuta prebendes de renda superior, com les canongies catedralícies. Aquest

¹.- Pedro FATJÓ, "El beneficio personado; un instrumento de promoción entre el clero secular (s. XVII)", dins *I Congrés d'Història de l'Església catalana* (Solsona, del 20 al 23 de setembre de 1993), Actes, Barcelona, 1993, t I, 325-342, coneix personats des de 1573, i constata que des de 1660 no especifiquen l'obra pia a què són destinats. A "El comportamiento económico de una élite eclesiástica del XVII: los capitulares de la seo de Barcelona", *ibid.*, 343-356, el mateix autor tracta de l'ús de personats per part dels canonges.

conjunt de nòmines i de llocs d'activitat religiosa i cultural es presentava molt diversificat en les possibilitats de guany i de promoció que oferia; com hi entraven els clergues i com s'hi promocionaven? La majoria dels beneficis simples disposaven de rendes inferiors a les dels beneficis curats; fins s'arribà a donar una norma per fixar el mínim de renda anual que havien de tenir². En compensació, l'autoritat consentia fàcilment l'acumulació de beneficis simples per part d'una única persona. Gran part dels beneficis simples es proveïen a presentació de les famílies que els havien fundat, i per això restaven fora del sistema general de promoció.

Fins al 1753, data del concordat amb la Santa Seu, aquest sistema tingué alguns trets peculiars. Els beneficis, els titulars dels quals morien en determinats mesos de l'any (els vuit mesos dits apostòlics) restaven reservats al nomenament papal. Per al cas dels beneficis curats, això significava que hom havia d'enviar a Roma el resultat del concurs-oposició, a fi que la Dataria expedís el corresponent nomenament. La Santa Seu podia així cobrar-se una taxa, aproximadament una anyada de les rendes d'una rectoria, doma o sagristia. Pels beneficis simples, a més d'expedir el nomenament, la Santa Seu s'atribuïa el dret a designar durant aquests mesos la persona, i preferia aquells clergues que es desplaçaven a Roma i negociaven una compensació econòmica apropiada amb la Dataria, organisme papal dedicat a explotar per aquesta via els recursos eclesiàstics locals. En definitiva, adquirir un benefici eclesiàstic en aquestes condicions era econòmicament oneros. Això explica que poguessin prosperar altres formes alternatives d'adquisició de beneficis, igualment oneroses però de resultat menys incert³.

I. LA FIGURA JURÍDICA DEL PERSONAT

La permuta i els personats

La via alternativa d'obtenció d'un benefici era la permuta. Si el titular

². Hom fixà el 1750 en 60 lliures el mínim d'ingressos dels beneficis. Per a assolir aquesta renda al 3% calia un capital de 2.000 lliures (en realitat, 2.100, a fi de poder satisfer les taxes). Els de renda inferior eren declarats incongrus, és a dir, insuficients per a l'ordenació presbiteral.

³. El 1725, Nicolau Camps, rector d'Amer, llegava cent lliures a Francesc Vaixeras "que vuy tinch en casa, si voldrà estudiar, per pagar las butllas de un benefici o rectoria, ó si'l té de pèndrer a personat"; ADG, Testaments 1, f 196.

d'una rectoria que tenia cinc-centes lliures anuals d'ingressos la permutava per una renda fixa de la mateixa quantitat, les seves disponibilitats no haurien experimentat una disminució apreciable. Així s'explica que hi hagués persones disposades a cedir un càrrec a canvi d'una pensió. Des del punt de vista econòmic, no hi perdien; del punt de vista vital, podien produir-se coincidències d'interessos entre persones avançades en edat i desitjoses de tranquil·litat, i altres que, en la flor de la joventut, maldaven per situar-se.

Una compra pura i simple de càrrecs eclesiàstics, no obstant, hauria constituït, segons la moral de l'època, pecat de simonia. La institució que permetia satisfer els interessos d'uns i altres tot evitant els blames de pecat nasqué el s. XVI a la província eclesiàstica Tarraconense: eren els beneficis personats. Es tractava de fundacions no perpètues, que podien passar de mà en mà, i servir com a peça d'intercanvi per a adquirir càrrecs. Una fundació de 1.000 lliures, concretament, amb renda al 5% de 50 lliures, podia ser posada en mans d'una persona disposada a renunciar un càrrec de pressumptes rendiments de 50 lliures⁴. Restava satisfet, doncs, el renunciant. Per satisfer les exigències morals, hom feia la fundació determinant que, després d'haver tingut de dos a cinc titulars, havia de convertir-se en causa pia, és a dir, en fundació perpètua; per tant, ja no era blasmable el venedor, que no cobrava en diners purs i simples, sinó que esdevenia titular transitori d'una futura fundació eclesiàstica, cosa ben honesta, segons la mateixa moral.

Els rèdits de la fundació perpètua on havia de fer cap el personat havien d'aplicar-se a causes pies permanents. Les causes pies de referència podien ser: a) beneficis, que a través del dret de patronat permetien a una família de tenir col·locat un fill o un germà en un càrrec eclesiàstic; b) dots de donzelles casadores i ajuts per a nois que estudiaven, provinents d'una família determinada. Per a una família previsor, i amb la mentalitat vigent de solidaritat intergeneracional, no hi havia massa diferència entre invertir els guanys en finques o bé en rendes per als fills; assegurada la subsistència dels membres presents de la casa, els estalvis podien i havien de destinar-se als descendents. També el titular d'un personat podia dedicar-lo a fundacions de misses, aniversaris i altres actes de culte, ben vistes i esperades per parròquies i comunitats de preveres; en aquesta hipòtesi, però, no s'afavoria l'interès familiar.

⁴. Se'ns permeti d'alternar en la redacció les expressions de "permutar un benefici o rectoria per un personat" i "vendre una rectoria o benefici", que a l'afecte del nostre estudi són equivalents.

La valoració social de les causes pies s'ha de fer ponderant la solidaritat familiar de l'època, la necessitat d'aportar un dot al matrimoni per part de les noies, i el desig dels pares d'ajudar els fadrísters que deixarien el mas a establir-se pel seu compte. En un estudi que vam dedicar a les causes pies, vam mostrar el volum que havien assolit durant els s. XVII-XVIII al bisbat de Girona⁵. Certament, les causes pies s'originaren, en la seva majoria, en beneficis personats, i la seva comprensió global és impossible sense considerar el seu origen.

Fonts documentals

A Girona, un bon nombre de personats, i concretament tots els del s. XVIII, foren instituïts davant el notari episcopal. En aquest cas, hom pot trobar el text de la institució als volums de la sèrie *Manuals*, de l'arxiu diocesà. Una part dels del s. XVII, en canvi, foren instituïts davant d'altres notaris. El motiu d'acudir a aquests podia haver estat la comoditat dels fundadors de no haver de traslladar-se a Girona, però també pogué influir-hi un desig d'opacitat.

La burocràcia de la cúria, al principi, tingué els seus dubtes sobre on enregistrar les fundacions. Entre el 1569 i el 1604, hom pot trobar escriptures d'institució de personats a la sèrie *Notularum*, i fins hom obrí uns registres específics per a aquest objecte⁶. Després de 1604, les institucions de personats efectuades davant el vicari general foren enregistrades sempre als *Manuals*.

Després de la seva fundació, el personat tenia caràcter de benefici; se'l designava amb el nom d'un sant i se'l considerava radicat en un altar, on calia acudir per prendre'n possessió; fou l'ordinari diocesà —bisbe o vicari general— el que conferí el personat al seu titular, i el que manà donar-li'n possessió; aquests actes foren també enregistrats sistemàticament als *Manuals*.

Per al control de les variacions que sofrien els personats, —canvi de titular, augment o disminució de capital, extinció—, hom dugué uns *Registres de*

⁵. "Fundacions de Causes Pies al bisbat de Girona (s. XVI-XIX)", dins *Pedralbes*. Revista d'història moderna, 8-II, Barcelona, 1988, 513-523. Hi descrivim sumàriament la constitució de 1.028 causes pies, amb un capital global de 878.000 lliures.

⁶. *Liber primus institutionum personatum*, que conté 104 actes, del període 1563-1616; *Liber secundus*, 1617-1685, que en conté una selecció.

*personats*⁷. Sembla –per comparació amb les dades provinents dels Manuals– que en aquests registres no hi són anotades totes les institucions de personats. De la comparació dels Registres amb els Manuals en resulta que un cert nombre de personats (exactament 20) foren instituïts entre 1604 i 1610, –consten als Manuals– i no foren enregistrats. Tampoc foren inclosos sistemàticament als Registres els personats fundats per clergues de fora diòcesi (generalment d'Elna-Perpinyà), i destinats a ser permutats amb beneficis igualment de fora diòcesi.

Els personats més antics, no obstant, han aparegut al fons de la Pia Almoïna del Pa de la seu⁸, i entre les escriptures de fundació de causes pies, de les quals hem elaborat un repertori⁹. Interessen de manera especial, per descobrir l'origen d'una institució que es proposava de legalitzar uns propòsits sospitosos en principi d'il·legalitat.

Inicis dels personats

Els primers personats que documentem daten de 1522 i 1527; n'hem localitzat també un del 1530, un del 1538 i dos del 1548. Després, el ritme d'institució cresqué decididament:

7. Se'n conserven 6 volums, que contenen els següents períodes; 1 (1600-1648); 2 (1648-1677); 3 (1677-1699) 4 (1700-1714) 5 (1714-1740) i 6 (1740-1786).

8. El 1522, Antoni Prats, paborde de l'Almoïna del Pa de la seu, fundà un benefici personat dotat amb 300 lliures, destinat a augmentar la renda del benefici de Sant Sebastià de Corts amb 5 lliures, a distribuir pa a l'almoïna amb 20 lliures, i a dotar donzelles del llinatge Prats amb 10 lliures, i el conferí a Alfons de Mur, canonge de la seu (PA, General i Vària, perg. núm 7.036). Havent mort Alfons de Mur, el fundador el conferí el 1529 a Gaspar de Requesens (PA, General i Vària, núm 7.034), i, per òbit d'aquest darrer, a Berenguer de Cervelló, clergue de Tarragona (PA General i vària, núm 7.039).

El segon personat, de 1527, és conegut a través d'una disposició del vicari general, del 1557. Joan Bahurt, mercader de Girona, l'havia fundat amb capital de 150 lliures, i l'havia assignat a Josep Carol, clergue de Girona, amb facultat de resignar-lo una vegada, després de la qual hauria de fer cap a Miquel Bahurt. Havent mort aquest intestat el 1535, el vicari general en fundà una causa pia a favor de la família Bahurt (G-74, f 16-19).

I el tercer, de 1530, fou fundat per Pere Llosas, rector de Saldet, que l'assignà a Baldiri Balle, beneficiat de la seu, sense especificar-ne el destí final (PA, General i Vària, núm. 7.038).

9. *Institucions de causes pies. Documents per ordre cronològic*. Regest de la institució de 1.600 causes pies, 1252-1913. Mecanoscrit a disposició dels estudiosos de l'Arxiu Diocesà de Girona.

Quadre 1. *Primeres fundacions de personats a la diòcesi de Girona*

1550-59	5
1560-69	19
1570-79	42
1580-89	71
1590-99	93

Fonts: *Libri dotalium*, Notularum G-73, 76, 78, i *Liber primus registri personatum* (A-57).

L'origen de la figura jurídica ha de cercar-se, almenys a Girona, a través dels mateixos documents fundacionals. El fundador, segons aquests, compareix davant el vicari general a fi d'instituir una causa pia "*personatus sive res pia de puellis maritandis*", de la qual hom retarda l'execució. Com a tal causa pia té beneficiaris, administrador i dotació precisada.

No obstant, la causa pia instituïda és assignada a un prevere distint del fundador, del qual es fa el nom, sigui a l'escriptura fundacional, sigui en un acte complementari, sense al·ludir per res a permutes de beneficis. Evidentment, la cessió no seria gratuïta, sinó compensada amb la cessió d'un benefici, cosa que els textos callen. S'assenyala, això sí, que el titular no tindrà cap obligació de recitar l'ofici diví ni de celebrar actes de culte. Eventualment es reconeix al beneficiari el dret a cedir la fundació a un tercer clergue, abans que es posi en pràctica la funció pròpia de causa pia.

Abans de final de segle es produïrien en les fundacions de personats uns canvis de notable interès, que passen desapercebuts al lector superficial i al que hagi confrontat poques escriptures d'aquesta mena. Primer: el personat, com a benefici temporal, ja no consisteix en una suspensió temporal del destí de causa pia, sinó que gaudeix d'entitat pròpia i explicita el dret del titular a transferir-lo per via de cessió o de permuta; la redacció continua referint-se al destí final de causa pia, però el situa en darrer lloc. Segon: des dels anys 1620-1630, la majoria de les fundacions (gairebé la totalitat després de 1640) deixen d'especificar els beneficiaris finals, i no és el fundador sinó els successius obtentors qui els determina.

Els dos canvis impliquen una mutació radical. L'obtentor del personat amb beneficiaris finals assignats és simplement el titular d'un vitalici; mort ell, moren els seus drets. L'obtentor d'un personat sense beneficiaris assignats

és gairebé un propietari. Pot permutar en vida la fundació i pot llegar-la. Únicament li és prohibit de donar-li un destí final que no sigui una causa pia. És evident que un personat d'aquest tipus és de major valor per a qui l'obté. Fins al 1727, data de la prohibició emanada del concili tarraconense que referirem, la majoria dels personats foren instituïts sense precisar el seu destí final.

La determinació de futurs titulars: les "vides"

El formulari de les escriptures d'institució de personat és relativament prolix. S'inicia amb la fórmula ritual que el fundador, del qual hom indica si és prevere o clergue, actua convençut de que "*ea solum de bonis temporalibus retinentur quae pro Christi amore et eius servitio elargiuntur*". Institueix un benefici que té l'advocació d'un sant i és localitzat en un altar, que el fundador determina en aquest acte, tot preguntant a l'ordinari que vulgui conferir-li a ell el benefici fundat, del qual es reserva el dret de permuta.

A continuació, determina que el primer successor seu tingui el mateix dret (i eventualment reitera igual facultat per al segon i els successius) o bé estableix que, mort aquest o per causa de renúncia, el personat sigui aplicat a una obra pia determinada. Aquestes clàusules especifiquen les "vides" del personat, i ens haurem de detenir una mica en les seves possibles variacions.

En els registres i en el llenguatge ordinari, hom digué que un personat era fundat "a dues vides" (el fundador i el seu immediat successor), "a tres vides" (fundador i dos successors), i així successivament. El tipus ordinari era el personat a tres o quatre vides. Així, de 1600 a 1609 hom fundà 38 personats a 3 vides, 34 a 4 vides, 4 a 2 vides i 3 a 5 vides.

L'interès d'aquesta dada es devaluà molt quan els fundadors de personats augmentaren les facultats dels obtentors. Quan llegim en una escriptura: "*volens, disponens et ordinans quod primus et immediatus post me in dicto personali beneficio successor meus, cum et quando voluerit et sibi benevisum fuerit, possit et valeat fructus et redditus per me pro dotatione dicti personalis beneficii in aliam vel alias, similem vel dissimilem institutionem seu institutiones in totum vel in partes convertere et applicare seu de ipsis fructibus et redditibus quascumque res pias perpetuas sibi benevisas instituere*", per més que aquest text es torni a reiterar a propòsit del segon successor, és completament sobrer. Efectivament, cada obtentor podia afegir "vides" a un personat.

La clàusula o clàusules sobre les "vides" tenen una lectura ben diferent si el fundador del personat, com s'havia previst al principi, determinava el

destí final de la fundació. El fet és que, des de 1630 la gairebé totalitat de fundadors de personats deixaren de precisar el destí final de la institució, i es reservaren de precisar-la per testament, o bé facultaren els successius obtentors per fer-ho. Reiterem que, en aquestes condicions, el personat esdevenia molt més que un vitalici; podia ser llegat a un parent clergue o bé constituït en causa pia a favor de la pròpia família o en fundació a favor d'una església de la qual hom esperava, per exemple, l'admissió a participar en les distribucions. En termes econòmics, un personat sense determinació de causa pia tenia molt més valor.

I encara hauríem d'afegir que les "vides" eren talment relatives que un personat pogué ser objecte de permuta quatre vegades en un sol dia (i esgotar així quatre "vides") a través d'un procés que explicarem. Mentre que un personat fundat només a dues "vides" podia durar més de cent anys, perquè el segon obtentor el prorrogava a una vida més, i el tercer feia igual. Un marge tan gran d'arbitrarietat de les institucions bé havia de necessitar una regulació jurídica.

Els personats, en la legislació

L'abundància de disposicions que hom troba als Concilis Tarraconenses sobre personats, deixa endevinar fàcilment que es tractava d'una institució d'ús tant freqüent com exposada a desviacions.

Legislà per primera vegada sobre personats el concili provincial celebrat a Barcelona sota la presidència de Ferran de Loazes el 1564-1566, a la constitució 5¹⁰. Donem en el text original la introducció de la corresponent constitució:

Licet personatus sive personalia beneficia ideo nuncupata sint, quod non ut in perpetuum beneficia remanerent, sed ad vitam aliquarum personarum ecclesiasticarum dumtaxat instituerentur, et postea eorum redditus in alios pios usus applicarentur, et ab immemorabili tempore in hac nostra Tarraconensi provincia erigi et institui consueverunt, cum ea in divini cultus augmentum tendant, ab Christifidelium pias voluntates ampliari conveniat, institutiones eorundem adjuvari oportere censuimus. Verum cum nonnum-

¹⁰. *Collectio novissima constitutionum provincialium Tarraconensium*, dins J. D. Costa i Borràs, *Obras*, ed. R. Ezenarro (=CB), Barcelona, 1866, I, 201-202.

quam in dictorum personatum seu personalium beneficiorum fundatione plurimae fraudes, et saepe non sine simoniaca labe, quod vehementer dolemus, commissae fuerint ...

Es notará en aquesta exposició de motius un silenci: no s'asenyala que l'objecte primari de la institució de personats és la permuta amb altres beneficis. En canvi, s'hi suposa que la institució de personats és vigent de temps immemorial a la província Tarraconense, afirmació que, de moment, cal deixar entre parèntesi, quan no se'n troben institucions anteriors a l'any 1500. En canvi, és ben explícit que el motiu de preocupació que mou el legislador és el perill de simonia.

La part dispositiva estatueix: 1) que en l'erecció de personats hi ha d'intervenir l'ordinari; 2) que aquest només pot procedir si troba una dotació assignada en censals o rendes perpètuas (i es prohibeix de crear rendes en forma de cens sobre les possessions del fundador i del patró, prohibició que seria transgredida sovint); 3) que el destí final en obra pia sigui especificat en la fundació (amb excepcions); 4) que a la cúria es portin registres dels personats fundats (cosa que a Girona es començà a observar cap al 1600). Acaba la constitució encarregant als ordinaris la vigilància, a fi que ni en la fundació ni en la permuta de personats es produeixin fraus ni pactes simoníacs.

Ja hem assenyalat que la normativa de 1566 no fou observada amb gaire rigor. Era previsible que els concilis provincials haguessin de tornar sobre el tema, i així hom hi troba providències acordades el 1685, 1691, 1699, 1717 i 1727¹¹. La constitució provincial de 1727 estableix una complicada normativa en dotze articles, cosa mai vista als concilis tarraconenses, i determina que sigui llegida en català al poble fidel cada any, indici que el problema era sentit com a greu¹². Cada article enumera un possible abús i el seu remei de caràcter legal.

Deixant de banda les disposicions que reiteren aquelles que ja havien estat promulgades el 1564-1566, la constitució de 1727 establí un termini de 45 dies entre la fundació i la primera permuta, determinava que els beneficiaris de les causes pies havien de ser persones pobres, prohibia fundar personats per més de tres vides i disposava que l'ordinari havia de saber amb quin bene-

¹¹. 1685 (const. 9: COSTA I BORRÀS (=CB) II, 146-147), 1691 (const. 3: CB II, 153-154), 1699 (const. 1: CB II, 160-161); 1717 (const. 28: CB II, 223-227) i 1727 (const. 1: CB 258-262).

¹². Text a J. M. MARQUÈS, *Concilis Provincials Tarraconenses* (Clàssics del Cristianisme, 50bis), Barcelona, 1994, 173-175.

fici hom es proposava de permutar la fundació, a fi d'impedir simonies. I sobretot declarava que els personats no podien extingir-se, de forma que una institució perpètua de caràcter públic no tornés de nou a la condició de patrimoni privat; a aquest efecte hom ordenava que l'extinció d'un personat fos comunicada a l'ordinari en el termini de seixanta dies. L'ordre en reiterava una de semblant, que ja es troba a les sinodals de Girona del 1600, establerta pel bisbe Arévalo de Zuazo; els preveres, curats i no curats, han de denunciar al bisbe els personats que resten vacants per òbit de l'obtentor¹³. La insuficiència d'aquesta mesura de control obligà a afegir-n'hi d'altres.

Dotació inicial i augments

La dotació dels personats consistí sempre en censals, creats davant notari i sotmesos a la legislació comuna en matèria de censals. Si el censal no havia estat creat, el fundador dipositava el capital en comptant en una caixa de comuns dipòsits o a la caixa de la catedral, des d'on es feia la inversió¹⁴. La moneda fou especificada en lliures barceloneses, que, com tothom sap, era una moneda nominal. En èpoques d'instabilitat monetària, com, per exemple en el període 1640-1660, hom aportà sovint censos dotats amb lliures plata (dues lliures plata = 3 lliures de billó) o bé en dobles d'or (una dobla = 5'5 lliures).

En realitat, molts censals foren dotats de fet amb moneda d'or. Sempre que es troben censals de quantitats no rodones, com de 110 lliures, 550 o 1.100, com succeeix prou sovint, cal pensar que hom designa en lliures efectius reals de 20, 100 o 200 dobles.

Com és sabut també, la renda de les fundacions fou sempre de sou per lliura, és a dir, del 5%, fins al 1750. La disminució dels interessos al 3% d'aquest any provocà la crisi dels personats.

La proveniència del capital d'alguns clergues no sacerdots és clara

¹³. F. ROMAGUERA, *Constitutiones synodales dioecesis Gerundensis*, Girona, 1691, pp 86-87. El mateix Romaguera observa que els personats són peculiars de la província Tarraconense.

¹⁴. Els censals són detallats a les escriptures fundacionals, on podrà estudiar-se, per exemple, el nombre de censals venuts a fills clergues pels seus pares, aspecte que ací hem obviat per no augmentar l'extensió de l'estudi. Vegeu a ADG, *Testaments* 1, f 31, com Pau Surià, rector de Vilajuïga, disposa el 1739 que es llueixi amb la seva herència un censal de 600 lliures que la família Surià de la Selva de Mar fa a la marmessoria del rector antecessor de Vilajuïga, indicatiu que la mateixa família cooperà a l'adquisició que en féu Pau a través d'un personat.

quan són els seus propis pares que els venen el censal, cosa gens infreqüent. I és comprensible que algunes famílies substituïssin la venda d'un censal per l'assignació pura i simple d'una renda; en aquest darrer cas, la seguretat de la percepció esdevenia més problemàtica, i això explica que els concilis Tarraconenses prohibissin de dotar personats amb aquest procediment. Els capitals ficticis com a base d'un personat existiren, i de vegades hom troba un prevere d'edat que permuta un personat creat per la seva família amb un altre personat dotat de capital real, a fi d'extingir el primer.

II. PERMUTES DE BENEFICIS PER MITJÀ DE PERSONATS

A través dels personats es vehicularen uns interessos personals, familiars i institucionals. És relativament fàcil de determinar la quantitat d'institucions. Aquesta dada, però, és d'interès limitat, perquè allò que convé més de saber és el muntant del capital invertit i el nombre de permutes de beneficis que originaren. Durant el s. XVII no restà constància a la cúria del capital d'una part dels personats, i així una part del volum econòmic de semblants transaccions se'ns escapa. Pel que fa a l'abundància de permutes, s'ha de valorar en relació amb el conjunt de beneficis que haurien d'haver estat proveïts per nomenament episcopal o papal, i que escaparen a la norma, un nombre més o menys hipotètic.

Passant a una anàlisi més cenyida, sembla que s'hauria d'interrogar els documents per saber: 1) Respecte dels que es desprenen d'un benefici per un personat, quins interessos els poden moure (servir-se del personat per adquirir un altre benefici, o bé, essent ja a les portes de la mort, disposar de l'herència). 2) Respecte dels que funden i permuten un personat, la pregunta és doble: d'on procedeixen els diners invertits i quin tipus de beneficis són els preferits en les operacions de permuta, que resultaran ser les parròquies. 3) Passant a considerar els beneficis permutats, convé d'avaluar si n'hi hagué que gaudiren de preferències especials (parròquies riques, parròquies interessants per motius peculiars, com la proximitat a la capital) i si l'interès que presentaven n'apujà el preu.

Finalment s'ofereix d'investigar el destí final dels personats. En teoria era de constituir causes pies; ho fou en la pràctica?

El camp d'investigació el constitueixen un nombre gran d'episodis. Molts d'ells han de ser reportats de manera individualitzada per posar-ne de

manifest les circumstàncies. Això ens obliga a una exposició detallada, que més d'una vegada pot semblar prolixa¹⁵.

Les fundacions de personats

Donem en un quadre sinòptic el nombre de fundacions de personats per decennis, aquells dels quals no consta el capital, i el total de capital invertit.

Quadre 2. *Nombre de personats fundats al bisbat de Girona, i capital invertit*¹⁶.

Anys N. Fundacions	No en consta el capital	Capital (lliures)
1600-1609	95 15	18.175
1610-1619	104 14	21.855
1620-1629	121 31	21.167
1630-1639	239 44	39.985
1640-1649	314 55	56.175
1650-1659	199 44	54.814
1660-1669	248 113	37.346
1670-1679	345 41	154.136
1680-1689	248 24	130.046
1690-1699	306 28	212.396
Total segle	2.219 409	745.495
1700-1709	376	302.521
1710-1719	312	312.906
1720-1729	269	269.838
1730-1739	233	267.386
1740-1749	283	307.471
1750-1759	136	176.188
1760-1769	58	68.650
1770-1779	24	32.067
1780-1786	17	16.478
Total segle	1.708	1.753.505

¹⁵. Per evitar de sobrecarregar de referències la redacció, advertim que totes les informacions procedeixen dels nostres índexs de documents de la sèrie *Manuels* de l'arxiu diocesà, que analitzen 52.871 documents dels anys 1600 a 1819. Aquests índexs, a disposició dels estudiosos de l'arxiu, en un total de 4.154 pàgines, resumeixen tots els actes continguts en els 220 volums, d'una mitjana de 300 folis cada un, que integren la sèrie de *Manuels* en el període referit.

¹⁶. El capital inclou els augments enregistrats. Vegeu el detall per anys a l'apèndix 1.

El màxim d'institucions es produí en el decenni 1700-1709, seguit del desenni 1740-1749; en aquest darrer període s'assolí el màxim d'inversions. El 1750, amb la norma reial que abaratí els capitals, fent passar els interessos dels censals del 5% al 3%, les inversions de capital en l'adquisició de personats resultaren proporcionalment molt més cares. D'altra banda, des de 1753, el rei adquirí el patronat que fins aleshores tenia el papa sobre els beneficis curats; les possibilitats de permuta d'aquests disminuïren severament.

Els augments de personats

La importància dels personats no es deixa mesurar bé si hom atén només a les noves institucions. En un nombre important de casos hom fundà personats de capitals mínims (100-200 lliures) que anaren augmentant, en successives permutes, fins a assolir quantitats que ultrapassaven les 2.000 lliures. La majoria dels augments doblaren i triplicaren el capital inicial. Qui només sumés capitals inicials, per tant, descobriria una part mínima del volum dels personats.

El fet que gairebé tots els personats del s. XVIII siguin fundats amb la quantitat mínima de 25 lliures i augmentats al cap d'un mes o més pel mateix fundador amb 975 o 1475 per fer-los arribar a 1.000 o 1.500, prové de la llei que disposava que entre la fundació del personat i la seva permuta havien de passar trenta o quaranta-cinc dies. Hom fundava el personat amb una quantitat simbòlica, que no impliqués una pèrdua notable en cas de fracassar l'operació, i l'augmentava justament en el moment en què es produïa la permuta.

Hem de destacar la funció dels augments aportats per obtentors successius dels personats. Prenem un exemple concret de l'any 1699. Salvador Ferrussola, clergue de Montagut, fundà un personat amb 700 lliures. El permutà amb Francesc Ferran, obtentor de la doma de Besalú. Ferran l'augmentà amb 400 lliures, i permutà la doma i el personat de les 1.100 lliures resultants pel benefici de Sant Joan de la Bisbal. El titular d'aquest, Rafael Martra, hi afegí 550 lliures, i adquirí la sagristia d'Empúries i l'Escala. L'antic sagristà d'Empúries, amb les 1.650 lliures que havia rebut i 1.320 que hi afegí, aconseguí la rectoria de la Bisbal. El rector de la Bisbal devia ser un potentat, perquè estava en condicions d'afegir 3.080 lliures a les 2.970 que havia rebut per la seva rectoria; en total, 6.050 lliures, que rebé Antoni Serra per deixar-li la rectoria d'Arenys de Mar. La funció és, evidentment, la de permetre la promoció de persones dins d'un sistema econòmicament jerarquitzat.

Els personats, per tant, solien començar per quantitats modestes, que s'anaven engreixant. Les permutes tenien lloc sense intervals de temps; és evident que havien estat negociades i convingudes amb antelació. Un altre exemple del mateix 1699 ho confirma; les permutes tingueren lloc en dies successius. Les començà Josep Rimbau, un clergue de la Jonquera, fundant un modest personat de 200 lliures. Adquirí així un benefici de Sant Pere de Galligants. El titular d'aquest afegí 600 lliures al capital i pogué optar a la rectoria dels Horts. El rector dels Horts, excepcionalment, no augmentà la fundació; amb les 800 lliures que havia rebut, pogué permutar amb el rector de Pedret i Marzà. Aquest aspirava a quelcom millor; bestragué de la seva butxaca 250 lliures i així pogué oferir-ne 1.050 al sagristà de Belcaire. L'augment que aquest aportà al personat (1.562 lliures) duplicà amb escreix el capital; el rector de Sant Genís de Palafolls li deixà la rectoria i prengué en mà el personat de 2.612 lliures. Hauria pogut viure còmodament amb les rendes; preferí, amb tot, oferir-les al rector d'Hostalric, a canvi de la rectoria d'aquest. Què feu l'antic rector d'Hostalric? Probablement allò mateix que hauria pogut fer el de Sant Genís de Palafolls.

Podien produir-se, per tant, permutes de beneficis per personats en forma isolada i permutes encadenades. La forma encadenada fou la més freqüent, cosa que destaca que l'objectiu de promoció era el principal. Els encadenaments solen incloure de 4 a 6 persones, inclòs el fundador del primer personat i el destinatari final. El segon exemple mostra que un personat donà peu a sis permutes, de les quals tres implicaren augment del capital. En l'exemple anterior hem pogut comptar cinc permutes, de les quals quatre comportaren augment.

L'efecte de "bola de neu", que creix tot corrent, que presenten aquestes sèries de permutes de càrrecs eclesiàstics és òbvia. Se'n troben des de 1624, i disminuïren significativament després de 1720. Posen de manifest que existien persones, sobretot rectors, amb disponibilitats econòmiques importants; que els personats els permetien de passar cap a parròquies millor retribuïdes, i que arribaven a pactar-se canvis successius amb intervenció directa de sis o set persones i indirecta de moltes més, que comunicarien entre si els interessats en un canvi de càrrec.

Detraccions i noves fundacions

Existia també la possibilitat de fraccionar els personats. Un beneficiat,

per exemple, podia rebre a canvi del seu benefici una quantitat superior a la que necessitava per a una permuta successiva. Aleshores “disgregava” una part del capital i constituïa una nova fundació. En aquest cas creixia el nombre de personats, sense créixer el volum real d’inversions. Senzillament, mossèn X, fins ara titular del personat A, de 500 lliures, començava a ésser-ho dels personats A (de 100 lliures) i B (de 400); eventualment permutava el personat B amb un càrrec i dedicava el personat A a una fundació permanent, a favor de la seva família o d’una església. El fet es produï no rarament, i en el quadre que presentem més amunt deixem de comptabilitzar els capitals d’aquests personats en la suma total, perquè no implicaren inversions noves. També el titular podia extingir el personat i fundar-ne un de nou.

Nombre de permutes fetes amb personats

Havent determinat el volum econòmic dels personats, és hora d’investigar la seva incidència institucional. Les permutes que s’efectuen per mitjà d’aquests beneficis exclouen l’exercici de l’autoritat en la provisió de càrrecs i el substitueixen per un conveni privat. Concedint beneficis simples, el bisbe o altres dignataris que en tenen a lliure disposició poden recompensar persones que tenen al seu servei, afavorir famílies tot situant clergues que en són membres o atreure’s voluntats; la permuta dificulta la consecució d’aquests propòsits. Resumint les carreres d’alguns servidors episcopals, podem constatar que, tot i les permutes, restaren beneficis a disposició del prelat, encara que en un nombre força limitat i que els bisbes afavoriren sistemàticament els seus vicaris generals, majordoms i clergues familiars¹⁷. Pel que fa als beneficis curats, la pràctica de la permuta via personat vingué a invalidar parcialment els propòsits del concili de Trento, que havia prescrit concursos per proveir rectories, domes i sagristies; hom celebrava els concursos, però amb un sol participant.

Donem els nombres de permutes realitzades durant el s. XVIII en l’apèndix número 1. Hom hi podrà comprovar que les permutes de beneficis simples eren molt més abundants que no pas les de beneficis curats. El fet es troba en correlació amb el nombre total de beneficis de cada classe existents a la diòcesi.

¹⁷. Vegeu sobre aquesta mena de retribucions, i sobre concursos a parròquies amb concursant únic, el nostre article “Col·laboradors de bisbes de Girona, 1600-1774”, en curs d’edició.

Pel que fa als beneficis curats, hem comptabilitzat també aquells que obtingueren persones que eren simples clergues en el moment d'adquirir-los. Es tractava d'individus que ingressaven a la corporació sacerdotal per aquesta via; creaven un personat, no pas per pujar amunt de l'escalafó, sinó per ingressar-hi. Hom podrà comprovar que el seu nombre augmentà gradualment, fins a ultrapassar la meitat del total, després de 1725.

Quadre 3. *Beneficis curats permutats, per decennis*

Anys	Total permutes	clergue	%
1700-09	152	36	23'6
1710-19	119	43	36'1
1720-29	92	43	46'7
1730-39	85	53	62'3
1740-49	100	59	59'0
1750-59	52	32	61'5

El nombre de beneficis curats, en canvi, que s'adjudicaren per mitjà de concurs, fou una mitjana d'11 anuals (189 en total, en el període 1687-1703). A l'engròs, de cada dos canvis de titular de rectories, un hi accedí per nomenament, i l'altre, per permuta.

Els beneficis adquirits: parròquies

En l'estudi dels beneficis que foren adquirits per mitjà de personats ens interessen especialment aquells que comportaven cura d'ànimes (rectories, domes, sagristies curades), per dos motius: perquè eren els més rics i cars i perquè comportaven major rellevància social i institucional. Advertim que alguns enregistraren permutes freqüents, mentre que altres no cridaren gaire l'atenció dels adquirents. La freqüència pogué arribar en alguna parròquia al punt de constituir la forma majoritària de provisió, que predominà sobre la provisió episcopal o papal. I, amb el pas dels anys, el valor dels personats cedits per adquirir aquests càrrecs cresqué en una proporció superior a la inflació monetària.

La parròquia de Sant Andreu de Porreres (Vall del Bac) representa un cas extrem. De 1655 a 1722, fou permutada sis vegades, i només en una ocasió, el 1689, la proveí el bisbe, en la persona d'un prevere familiar seu de Barcelona que en fou titular només dos anys. Podria creure's que l'isolament

de la Vall del Bac feia difícil als rectors de romandre-hi; al contrari, sembla haver estat econòmicament interessant. La seva renda s'avaluava el 1700 en 464 lliures brutes (netes, 373) i fou permutada per personats de 1.925 lliures el 1691, 3.000 el 1715 i 2.744 lliures el 1722. Lliurona, que comprenia els annexos de Bassegoda i Curçavell (190 lliures netes el 1700), fou permutada vuit vegades de 1604 a 1751, i enregistrà tres nomenaments. La petita parròquia de Briolf, no sols isolada sinó pobríssima (63 lliures d'ingressos el 1700; el 1745 es permutava per 600 lliures), canvià de rector entre 1601 i 1748 tres vegades per via de nomenament, i onze per mitjà de permuta; sembla haver servit a clergues de la comarca per a tenir un títol d'ordenació, assolir l'orde sacerdotal i ascendir aviat (al cap d'una mitjana de deu anys) cap a càrrecs més fructífers.

Hem cregut, a la vista d'aquests fets, que calia examinar més de prop alguns grups de parròquies, per constatar si hi tingueren incidència especial les permutes per mitjà de personats: les parròquies on la retribució del rector era més alta, d'una banda, i les pròximes a Girona, per l'interès que podien oferir a persones relacionades amb la cúria i la catedral.

Rectories importants.

Pineda (ingressos anuals: 673 lliures el 1700)¹⁸. Bona part del s. XVII (1644-1685) fou regentada per Rafael Miquel, una persona que compatibilitzà la seva llarga permanència amb l'adquisició i cessió de beneficis simples a parents seus. A la seva mort, el bisbe nomenà Bernat Vergés, prevere originari d'Urgell, rector de Sant Pere de Riu, i potser home d'edat avançada, ja que morí el 1691. Dos anys abans de la seva mort, no obstant, permutà la rectoria amb Francesc Pujol, rector de Vilobí, per 3.962 lliures. Pujol serví el càrrec catorze anys (1689-1703), i trobà comprador en la persona de Bernat Roig, simple clergue natural de Pineda mateix, que li cedí un personat de 5.883 lliures. Sembla que Roig morí en el càrrec, i que el succeí Josep Mas per designació del bisbe. El 1735, la parròquia passà de Josep Mas a Bonaventura Vila, abans rector de Sords, per un personat de 3.035 lliures; havia perdut valor. Bonaventura Vila la cedí a Miquel Vila el 1750 per 2.975 lliures, amb nova

¹⁸. - La informació sobre els ingressos anuals dels rectors el 1700 procedeix del registre *Taxa del Subsidio y Excusado*, 1700. La del 1785, del registre G-167, ff 176-178.

disminució. De sis canvis de titular, dos foren per via ordinària i quatre pel camí de la permuta.

Sant Genís de Palafolls (ingressos anuals: 534 lliures el 1700). Francesc Frigola (1659-1671) l'obtingué per concurs. La cedí a Cristòfol Clara en malaltejar (morí el 1672) per 1.242 lliures. Clara augmentà el personat amb 20 dobles d'or i traspassà el càrrec a Sebastià Pla, rector de Salt, que fou rector de 1672 a 1686, i morí.

Entrà per oposició a rectoria, Jeroni Sellas, el 1676. La permutà per 1.675 lliures, el 1691 amb Gabriel Montenegro, un personatge del qual caldrà seguir-ne els passos.

Joan Lleonart, clergue d'Arbúcies des de 1689, havia aconseguit del prior d'Ullà la sagristia de Belcaire, el 1695. Després de romandre-hi cinc anys, volgué millorar. Rebé per la sagristia 1.056 lliures, i n'hi afegí 1.562, quantitat important per a una persona que feia deu anys que era capellà (tot i que tenia beneficis a Breda i la Bisbal, el darrer a presentació del marquès d'Aguilar). Pagà per Sant Genís de Palafolls, el 1699, 2.612 lliures a Gabriel Montenegro.

Així la rectoria de Sant Genís enregistrà tres permutes en mig segle i el seu valor pujà de 1.242 a 2.612 lliures.

Sant Pere de Riu (ingressos anuals: 650 lliures el 1700). Hi renuncià el 1650 Jaume Ferrer, que havia estat entre 1634 i 1642 rector de Pineda, a favor de Francesc Roig, amb reserva de pensió, negociada a Roma. Ferrer vivia encara el 1657.

Bernat Vergés, sacerdot urgellenc, pagà, el 1682, 40 dobles d'or per l'expedició de les butlles papals de la rectoria de Sant Pere de Riu, a la qual concursà tot sol. Passà a Pineda el 1685, com ha estat indicat al seu lloc. Aleshores el bisbe la conferí a Felicià Bertran, també prevere d'Urgell, que l'hi vengué el 1692 per 2.400 lliures.

El 1716, Fèlix Torrent permutà la rectoria per un personat de 6.434 lliures amb Francesc Collell, abans rector de Santa Pellaia; d'aquest personat, Collell n'havia bestret 4.704 lliures de la seva pròpia butxaca.

Podríem afegir a aquests beneficis la sagristia d'Olot, que, després de ser proveïda el 1691 pel bisbe, enregistrà tres permutes els anys 1707, 1718 i 1730 per 2.079, 2.300 i 2.975 lliures, la doma de la mateixa vila, coberta per nomenament els anys 1675 i 1704, i permutada el 1675 per 1.500 lliures, el 1737 per 3.390 i el 1748 per 3.450, i la sagristia i les domes de Palafrugell, també objecte d'abundants transaccions.

Rectories pròximes a Girona.

Hem examinat en detall algunes parròquies situades prop de la capital en constatar que més d'una vegada el bisbe les conferí a col·laboradors seus, oficials, com el vicari general, o bé oficiosos com el majordom o clergues dits familiars, és a dir, que convivia amb ell. A més, algunes gaudien alhora d'òptimes retribucions.

Fornells (ingressos anuals: 545 lliures el 1700). Miquel de Barutell (rector 1650-1654), procedia de Tossa, rectoria que vengué a Jeroni Payet per 1.400 lliures; aquest personat, però, no l'invertí en l'adquisició de la nova parròquia, que degué obtenir per concurs. Permutà, el 1654 la rectoria de Fornells per la de Castellar de la Muntanya, on radicaven els béns de la família. Permutà Castellar per un personat el 1675 i morí el 1677.

Jaume Morató (1654-1666), el 1654, obtingué la rectoria de Castellar de la Muntanya, vacant per òbit. La permutà per Fornells gairebé immediatament, sense afegir-hi diners. No consta l'any de la seva mort, que degué ser la causa de la vacant de Fornells.

Jeroni Ayral (1666-1670), havia servit diverses rectories quan obtingué, el 1665, la de Fornells. Entretant, feia de procurador, primer del bisbe Ninot i després, del bisbe Fageda. El 1670 permutà la rectoria amb el successor; rebé 400 dobles d'or (2.200 lliures); hi afegí 350 dobles més, i comprà així una canongia de la seu que pogué disfrutar fins al 1675, any de la seva mort.

Mateu Pellisser (1670-1680+), natural de Sant Feliu de Guíxols, era el 1665 simple clergue, beneficiat a la vila natal. Rector de Fornells des de 1670, havent comprat el càrrec per les referides 400 dobles, hi morí el 1680.

Antoni Alrà (1681-1685), procurador del bisbe, féu oposició a la rectoria el 1680; el seu amo devia arreglar les coses perquè ningú més es presentés al concurs. La traspassà al successor el 1685 per 2.600 lliures i esdevingué canonge de la seu.

Francesc Guilla (1684-1726+), clergue de Llerona (Barcelona), obtingué el 1681 un benefici de la seu de Lleida, trobant-se a Girona, que liquidà per un personat de 300 lliures. Els beneficis (personats vacants) que rebé del vicari general el 1681-1682 fan pensar que tenia algun càrrec a la cúria. El 1684 obtingué la rectoria de Sant Dalmai, i la vengué per 1.580 lliures; hi afegí 1.020 lliures i adquirí per un total de 2.600 la de Fornells, que serví fins a la seva mort, el 1726. La rectoria fou donada aleshores pel bisbe al seu vicari general, Ferran Diern, en oposició de concursant únic; hagué, però, de treure butlla papal, perquè l'antecessor havia mort en "mes apostòlic".

La darrera permuta enregistrada fou la que féu Diern amb Francesc Serrat i Callís (1728-1731†). Aquest rebé de la rectoria de Lliurona 3.360 lliures; n'hi afegí 1.680 i comprà la rectoria a Ferran Diern per 5.040. El negoci no anà bé, perquè Serrat morí massa aviat per poder rescabalar-se de la despesa. Diern fundà amb el personat un benefici, a invocació de Sant Ferran.

Per tant, la rectoria enregistrà cinc permutes en menys d'un segle, i els seus valors foren successivament de 700, 2.200, 2.600 i 5.040 lliures.

Palol d'Onyar (ingressos anuals: 98 lliures el 1700). Andreu Ponsatí la cedí el 1600 a Rafael Sunyer, clergue, obtentor del benefici de Sant Miquel de Sant Martí de Llèmena. Sunyer permutà immediatament amb Narcís Ferrer, obtentor de la sagristia de Vilanant.

Promogut Ferrer a Blanes, el papa la conferí el 1607 a Antoni Feliu i Fèlix, clergue¹⁹. Feliu i Fèlix la permutà el 1613 amb Jeroni Verdalet, pel benefici de Sant Domènec de la seu. Verdalet era familiar de notaris de la cúria, i potser escrivà ell mateix.

Jeroni Verdalet, rector de 1613 a 1625, la permutà amb Jeroni Homs, per un personat de 120 lliures.

Vacà el 1629 per òbit de Llätzer Riera, i anà per concurs a Joan Rovira, prevere natural del lloc, rector de 1629 a 1643. Joan Rovira la permutà amb Antoni Masferrer, que pagà 320 lliures, i serví el càrrec de 1643 a 1662, any en què fou promogut.

A través d'un nou concurs fou nomenat el 1662 Paulí Ponsatí, diaca de la Pera, que el 1664 volgué acostar-se al seu poble natal, i a aquest fi la permutà, afegint-hi un benefici de Sant Feliu de Girona, amb el rector de Sant Martí Vell, Joan Galí (rector 1664-1690). Aquest la deixà, essent ja gran (morí el 1691), a Antoni Oliver i Estanyol, clergue de Cruïlles. Amb les 600 lliures obtingudes, Galí fundà una causa pia a favor de la família Galí de Celrà²⁰.

La rectoria de Palol, en resum, enregistrà en un segle sis permutes, tres d'elles amb utilització de personats de 120, 320 i 600 lliures respectivament.

Salt (ingressos anuals: 1.300 lliures el 1787). Sebastià Pla en fou titular durant disset anys (1654-1671). Cristòfol Clara la hi comprà per 20 dobles i la cessió de la rectoria de Sant Genís de Palafolls, el 1671. La permuta era feta a fi de jubilar-se Pla, que morí el 1673.

¹⁹. *Notularum* 1608 (G-105), f 1.

²⁰. *Dotalies de causes pies*, L. 9, f 47 i 224

Francesc Morató, prevere amb bones relacions a la cúria (el 1675 fou concursant únic a la clau de la seu), fou nomenat rector el 1673. El 1675 deixà el càrrec pel personat que li traspassà el seu successor.

Joan Soler, prevere de Sant Hilari, comprà la rectoria de Salt el 1675 per 1.650 lliures. Hi romangué només fins al 1678; permutà per la rectoria de Santa Eugènia i 247 lliures que rebé de Llorenç Matella; però tampoc no hi durà, sinó que cedí aquesta rectoria per 2.044 lliures, possiblement per retornar a la vila natal.

Josep Gelcèn i de Puig, nomenat el 1710, la vengué el 1727 per 4.505 lliures a Pere Joan Rami i Gondahí, un clergue de Salt mateix, que així s'inicià en la carrera clerical.

Dos nomenaments i quatre permutes durant el període es produïren a Salt.

Santa Eugènia (ingressos anuals: 400 lliures el 1787). Vacà per òbit el 1655 i l'abat de Sant Pere de Galligants la conferí a Sebastià Prats, natural de Sant Feliu de Girona i administrador del Seminari

Joan Miquel Soler (1659-1660) permutà pel benefici de Sant Miquel, de Palau-sacosta. Vicenç Cantalosella, beneficiat de Palau (1660-1664), permutà amb la rectoria d'Argelaguer. El seu permutant, Galceran Monràs, morí el mateix any 1664.

L'abat de Sant Pere de Galligants la conferí el 1664 a Rafael Abrich (1664-1672), que permutà per la de Marenyà.

Llorenç Matella, rector de Marenyà, passà aleshores a Santa Eugènia, per permuta gratuïta segons que sembla, però no féu professió de fe sinó el 1680. Permutà amb el rector de Salt, Joan Soler, originari de Sant Hilari, el qual immediatament la cedí a Pere Riera, rector de Fogars, pel preu o personat de 2.044 lliures el 1678.

En total, Santa Eugènia tingué dos rectors nomenats i quatre que posseïren el càrrec per permuta.

Vilablareix (ingressos anuals: 800 lliures el 1787). Fou permutada el 1665 per la rectoria de Blanes; encara que l'intercanvi es fes sense intervenció de personat, és un indicatiu de valoració alta. Joan Pau Perpinyà, domer de Llagostera, intentà d'adquirir-la el 1693, i sostingué exàmens a aquest fi, però l'operació no arribà a bon port. El 1706 pogué adquirir-la a Josep Gallart, vicari general i rector des de 1705, per 4.950 lliures; la disfrutà fins al 1724 i la vengué aleshores per 3.340 a Francesc Casademont, sagristà de Llagostera. Entre els titulars de Vilablareix han aparegut altres persones relacionades amb

la cúria, fora del vicari general Gallart, com el vicari general Pou, que l'obtingué en oposició restringida el 1748. S'hi produïren tres permutes i dos nomenaments.

Altres parròquies podrien ser objecte d'una anàlisi semblant. Sant Gregori tenia una doma que, de 1609 a 1743, fou permutada 10 vegades i proveïda en tres ocasions; entre 1697 i 1743 es valorà constantment en 2.000 lliures de personat. La sagristia del mateix lloc, durant aquest període experimentà sis nomenaments i sis permutes. El ritme de permutes experimentat per les altres parròquies de la diòcesi (no pròximes a Girona ni destacades pels ingressos del rector) fou menor que les que hem enumerat, però sembla que no n'hi havia d'excepuades.

Els compradors sistemàtics de beneficis amb personats

Per a molts capellans, el personat degué ser un episodi únic en la seva vida; d'altres pogueren constituir-ne un per iniciar-se en la carrera clerical i, eventualment, un altre per millorar.

Però també és possible detectar persones que hi recorregueren de manera sistemàtica i continuada. Comptaven per això amb el favor del bisbe o del seu entorn, o bé amb un suport familiar decidit. Els casos que narrarem són extraordinaris; més que representatius d'una determinada manera de procedir, s'han de considerar indicadors de les possibilitats que oferia el sistema per a usuaris hàbils.

Josep Gelcèn i de Puig, clergue barceloní, estava ben situat a la cúria o prop d'ella, des de 1701. Aquest any rebé del vicari general un benefici de Castelló, i l'any següent, un de Peralada i un segon de Castelló, fundat el darrer per en Portes. El 1706 rebia del mateix vicari general la doma simple de Castell d'Empordà. Permutà el 1707 el benefici fundat per en Portes per un personat (200 lliures). Estrenà el 1708 amb un benefici de la seu, el dels sants Andreu i Restitut, que també era a lliure disposició del vicari general, i que exigia residència, i permutà la doma simple de Castell d'Empordà per un personat (850 lliures). Passà el mateix any a la carrera parroquial, i féu oposicions a la doma d'Anglès; s'ordenà de prevere i permutà el benefici de la seu per un personat (525 lliures). Fou el primer personat de què es desféu, per dotar la seva germana Antònia, novícia al convent de Montsió de Barcelona.

Un concurs restringit permeté a Gelcèn passar d'Anglès a Salt el 1710,

i hi romangué fins al 1727. Dels dos personats que encara posseïa (en total, 1.050 lliures) en féu el mateix 1710 una fundació de causa pia²¹ a favor de la família de Puig, de juristes barcelonins, si bé reservà el 1716 els primers fruits per a dues parentes seves monges de Montsió; la rectoria de Salt li donava suficient per viure i estalviar. Per si li mancaven mitjans, el sagristà segon de la seu, Francesc de Puig (el cognom coincideix amb el segon de Gelcèn), li conferí el 1725 el ric benefici de Sant Andreu de la seu, vacant per mort de Jeroni de Puig i Montclar. Era hora de passar a gaudir-lo, però calia encara trobar comprador per a la rectoria. Arribà el 1727, en la persona de Pere Joan Rami, clergue nadiu del mateix Salt, que li oferí 4.505 lliures; i també trobà comprador pel benefici dels sants Andreu i Restitut (560 lliures). Amb els dos darrers personats, en fundà un de nou, dotat amb la suma de 5.065 lliures. D'on procedien les 4.220 que hi afegí el 1730? Probablement, d'estalvis fets a Salt. La suma resultant, superior a 9.000 lliures, convertida en un nou personat, era suficient per comprar una canongia diaconil de la catedral, que li vengué Bonaventura Milans, vicari general.

Les darreres passes del personat final són al·ligonadores. Milans se n'anà a Barcelona, i el permutà per una canongia d'aquella catedral que tenia l'ardiacà Cristòfol Cabirol. Que un ardiaca de Barcelona renunciés la canongia tenia una explicació molt simple; estava desnonat i morí el mateix any 1730. Els seus marmessors adjuntaren al capital 1.000 lliures més i el cediren en vitalici al germà del canonge, Ignasi Cabirol, a la mort del qual passaria a un clergue de nom Dídac Cabirol, nebot dels que hem referit. Dídac Cabirol s'iniciava en la carrera eclesiàstica amb una renda anual de 500 lliures. Al seu darrere, una colla de persones havien adquirit, tot aportant parts del capital que ell disfrutà, col·locacions fixes i més o menys ben retribuïdes dins del bisbat de Girona.

Presentem encara un altre conspicu permutador: Gabriel Montenegro. Familiar dels bisbes Sever Tomàs Auter (1779-1686) i Miquel Pontic (1686-1699), rebé del primer el 1682 l'oportunitat de quedar-se amb la clau de Sant Genís de Palafolls, que havia de renunciar el seu titular, nomenat rector de Sant Cebrià de Vallalta. La clau o claveria era una sinecura que s'arrendava per 25 lliures anuals; el 1686 la canvià per un personat, encara més còmode de cobrar. El prior de Lladó li donà el 1689 el benefici de Santa Caterina d'a-

²¹. Extraordinàriament no es troba a les dotaties de causes pies, segurament perquè era de fora bisbat: Manual 1710, f 260v.

questa església. El 1690 obtingué per oposició (de les de concursant únic) la rectoria de Palau-sator, que el 1691 permutà amb la de Sant Genís de Palafolls; hagué d'invertir-hi 1.675 lliures. Al cap de pocs anys, el 1699, la vengué a Joan Lleonart per 2.612 lliures d'un personat amb el qual adquirí la d'Hostalric; havia guanyat gairebé 1.000 lliures. Cedí Hostalric el 1702 a Francesc Pla, a canvi d'un personat, del qual desconexem el muntant, i del benefici dels sants Bernat i Marta de la seu; el mateix any, després de detreure del personat 320 lliures, intercanvià la resta i el benefici per la doma de Tordera. No hi romangué gaire; el 1704 la permutà per la rectoria de Sant Miquel de Fluvià, on transcorregué un any. El 1705 acomplí tres permutes: de Sant Miquel de Fluvià, a la doma simple de l'Armentera; d'aquesta, a la doma de Vilallonga; i finalment, a la rectoria de Copons (Vic). Ens abstenim d'especificar el tràfic de personats que acompanyà els trasllats i únicament advertirem que sempre aprofità per detreure'n alguna quantitat.

Gelcèn i Montenegro són personalitats singulars, per bé que no úniques, des del punt de vista que els hem presentat; molts clergues es limitaren a una o dues permutes per mitjà de personats. La seva trajectòria pot mostrar les possibilitats del sistema, quan hi entrava una persona hàbil i ben situada.

Quan la compra esdevé una operació de família

En la creació de personats hi té una intervenció important la família. No fundaven personats les cases nobles; els seus fadristerns podien aspirar a canongies i abadies, que rebrien sense despesa especial. Els principals fundadors de personats pertanyen a la categoria dels pagesos benestants, i, en menor nombre, dels urbans; negociants, notaris i advocats. Els Garrofa d'Aiguaviva en crearen tres en un segle; els Alenyà i els Solers, gent implicada en l'administració de la mitra al baix Empordà, hi recorregueren ben sovint ²². Les quantitats que hi inverteixen són molt superiors a un dot o a una legítima normal; inversions de l'ordre de les 1.500 o 2.000 lliures són molt importants per a una família pagesa, fins benestant. Certament, el fill o germà rector podria acomodar a casa seva una part de la família; així i tot, el fenomen resulta de difícil explicació en termes estrictament econòmics.

²². Exposem detalladament l'acció de la família Solers, prescindint d'altres que podrien exemplificar igualment un model de comportament.

El personat podia funcionar com a porta d'entrada dins de la carrera eclesiàstica, o bé com a mitjà de promoció dins d'ella. A mesura que avançà el s. XVIII, la primera funció arribà a predominar. De les 13 permutes de parròquies que s'efectuaren el 1734, 10 es feren en favor de simples clergues que encara no tenien l'orde sacerdotal; el 1735, les xifres coincidiren; 13 permutes, de les quals 10 en favor de clergues. Aquest any, només dos rectors promocionaren cap a millors parròquies per mitjà de personats, i tres més se serviren de la institució per obtenir beneficis simples, és a dir, per jubilar-se.

La peculiaritat principal de les rectories adquirides per simples clergues és la proximitat geogràfica a la casa familiar. L'any 1703, Francesc Roig, clergue de la Bisbal, adquirí, per un personat de 1.400 lliures, la clau de la Bisbal. El 1704, Jeroni Almell, clergue de Sant Pere Pescador, adquirí per 850 lliures la rectoria de Sant Tomàs de Fluvià; Antoni Pujol, clergue de Santa Pau, la rectoria de Rocacorba, per 500 lliures; Ignasi Costa, clergue de Gualta, la rectoria de Fonolleres per 2.100 lliures; Joan Fàbrega, clergue d'Amer, la rectoria de Sant Sadurní per 1.075 lliures. El 1705, Josep Bassols, clergue de la Cot, adquirí la doma de Llorà per 1.200 lliures; Joan Pujolar, clergue de Santa Pau, la rectoria de la Cot, per 1.550 lliures; Narcís Castells, clergue de Llers, la rectoria de Biure per 900 lliures. Entre les parelles de localitats que hem citat, mai la distància supera els deu quilòmetres. Única excepció, un originari d'Amer que se situà a Sant Sadurní; en semblants casos, convé seguir els passos a la persona, que no tarda a cercar una rectoria més acostada a casa. Així, el 1718, Pere Sibils, natural de Fornells, comprà amb un personat la rectoria de Tortellà, però el 1719 ja pogué permutar per la de Campllong, a tocar la seva parròquia de naixença. Menys freqüent fou que algún clergue adquirís de dret la rectoria del seu propi poble, com ho feren Sebastià Roger amb la de Maçanet de Cabrenys el 1711, Llucià Bayer amb la de Maçanes el 1713, o Isidre Torrent amb la sagristia de Cervià el 1715. Menys freqüent, no pas excepcional.

En indicar les quantitats per les quals els clergues referits adquiriren els beneficis parroquials, s'evidencia que sovint es tractava de sumes superiors a la legítima que podien esperar per herència dels seus pares. Òbviament, acudirien al crèdit, de vegades de la pròpia família. És freqüent que aquest crèdit tardés a ser satisfet, com és també possible que en més d'una ocasió la família no arribés a rescabalar-se'n, per haver mort el beneficiari abans de poder lluir els censals del personat amb els fruits d'unes quantes anyades de la rectoria. Sovint, però, els interessats per la carrera parroquial la iniciaren amb un

benefici simple, d'ingressos modestos, amb el qual estalviaren les quantitats necessàries per a permutar amb una millor situació.

Els Solers de Parlavà, una família ben concertada

Els Solers de Parlavà eren una família implicada en l'administració de les rendes episcopals del Baix Empordà. La casa havia conegut un moment de prosperitat a mitjan segle XVI; un Joan Solers esdevingué canonge de la seu, i fundà el 1564 una causa pia a favor de la família Solers de Parlavà dotada amb 860 lliures²³. Durant la primera meitat del segle XVII, hom troba Pere Solers, sagristà de Belcaire (1605), Joan Solers, rector de Vulpellac (1607), Sebastià Solers, beneficiat de Torroella de Montgrí (1609), i Miquel Solers, diaconil de Ruplà (1629); algun d'ells podia procedir no de Parlavà, sinó de Ruplà, on es troba igualment el cognom.

Durant l'episcopat d'Alonso Balmaseda (1673-1679), Nicolau Solers, el cap de casa, no sols s'ocupà de cobraments de censos episcopals, sinó que, almenys de 1674 a 1676, fou governador de les baronies de la mitra. El cap de casa següent, Joan, governà les baronies el 1699, per encàrrec del bisbe Pontic. Els fills de Nicolau, Miquel i Paulí, en reberen bons avantatges.

Miquel Solers, clergue familiar del bisbe Balmaseda, obtingué d'aquest el 1676 un benefici de l'Armentera i el de Santa Margarida de la seu; el 1677 començà a treballar a la cúria de testaments i causes pies i rebé el benefici de Sant Vicenç de la catedral; el 1678 ja feia de procurador del bisbe i permutà la capellania de Cassà de Pelràs que tenia d'abans per un personat de 100 lliures. Liquidà el 1679 el benefici de Sant Vicenç, que permutà per un personat de 900 lliures; viatjà a Roma, a negociar beneficis a la Datària, i en degué obtenir la doma simple de Santa Maria de Castelló, a condició de renunciar un altre benefici que posseïa, el de Sant Antoni de Siurana. El 1687 s'inicià a la carrera parroquial; permutà la doma de Castelló per la important rectoria de la Selva de Mar (600 lliures anuals d'ingressos). El nou càrrec li exigia la renúncia d'alguns beneficis menors, i així el mateix any cedí el de Santa Caterina de la seu al seu germà Paulí, i canvià la sagristia simple de Bàscara i un benefici de Vilabertran per dos personats. El 1692 cedí un benefici de Navata al seu germà petit, Pere Solers, clergue.

²³. *Dotalies de causes pies*, Llib. 14, f 294.

Morí Miquel Solers el 1704. Deixà encarregat als seus marmessors de fundar el benefici de Sant Miquel a la Bisbal. Seria una col·locació per a familiars; el dret de presentar el titular el tindrien els descendents de Nicolau Solers, el seu pare. Així i tot, la fundació podia servir per a la política global de la família (un germà s'establí com a botiguer a la vila), fins si transitòriament aquesta finalitat impliqués de donar-lo a alguna persona estranya. La dotació del benefici (2.300 lliures) era constituïda pels sis personats que Miquel havia acumulat en vida i per 300 lliures en comptants²⁴.

El germà de Miquel, Paulí Solers, seguí una carrera semblant, més discreta. Admés a una de les beques del seminari pel bisbe, el 1677, s'ordenà el 1687 a títol del benefici de Santa Caterina de la seu, que li cedí Miquel. Fou presentat el 1690 per a un benefici de Centenys, comprà amb un personat de 100 lliures un altre benefici de Madremanya el 1693 (que vengué l'any següent pel mateix preu), i rebé en data no precisada el de Santa Margarida de Sant Daniel, que transformà el mateix 1693 en un personat de 400 lliures.

Paulí aspirava a la rectoria de Cadaqués. La comprà per 4.400 lliures el 1694. Les 400 lliures provenien del personat que acabem d'esmentar; les 4.000, segurament de la família. En passar a la parròquia, que ocupà fins al 1713, cedí el benefici de Santa Caterina de la seu al germà Joan Solers. Pugué rescabalar-se'n; Cadaqués era una rectoria grassa, que el 1785 ingressava 1.000 lliures anuals.

Un tercer germà, Joan Solers, doctor en teologia, començà la carrera obtenint a Roma el 1688 un benefici d'Igualada; la jugada sortí malament perquè la nunciatura de Madrid el donà simultàniament a un rector barceloní. Pugué situar-se el 1694, amb el benefici de Santa Caterina que li cedí el citat Paulí. Accedí a la rectoria de Ridaura, per oposició, i hagué d'emprendre un procés a la Rota per invalidar el nomenament de Jaume Cases que havia fet l'abat de Camprodon; en prengué possessió el 1697²⁵. La vengué el 1702 en una operació molt complicada, on intervingué un altre clergue de la família, Martí Solers, que hi aportà 1.800 lliures i comprà la rectoria de Palau-sator. El titular de Palau-sator comprà per 1.910 lliures la de Ridaura, i Joan Solers, per 1.690 lliures adquirí la de Canet de Verges a un eclesiàstic de la família Rich

²⁴. La fundació no es troba als registres de dotaties, sinó al Manual 1704, f 267.

²⁵.- Notularum 1695-1699 (G-142), f 238.

de Jafre. Posseï aquesta parròquia quatre anys només, fins al 1706. Aleshores la vengué al nebot Miquel Solers per 2.000 lliures i el benefici de Navata que ja havia tingut el Miquel Solers oncle. En combinació amb el Miquel nebot liquidà el benefici de Santa Caterina de la seu i comprà el benefici de Santa Margarida de Ruplà, on residí fins a la seva mort, el 1740. Amb els estalvis de la vida fundà a Ruplà el benefici del Roser²⁶, que Narcís Solers, titular del dret de patronat, féu conferir el 1738 a un clergue, probablement fill seu, de nom Martí.

El darrer germà, igualment doctor, Pere Solers, fill de Nicolau i Caterina Serralta, s'inicià com a simple clergue el 1692 amb el benefici de Sant Joan de Navata, rebut del germà Miquel. Apareix el 1703 essent sagristà de Verges; aleshores traspassà el benefici a Miquel. Fou presentat el 1709 per al benefici de Sant Joan de Torroella de Montgrí, que aconseguí després d'un plet; el vengué immediatament per un personat de 600 lliures. La sagristia la vengué el 1715 a un clergue Micalet de Parlavà per 3.300 lliures de personat; després de dotze anys de treball parroquial, devia cercar una altra col·locació més còmoda. Residí com a beneficiat a la Bisbal fins a la data de la seva mort, el 1752²⁷. Hi fundà, el mateix any del seu òbit, el benefici de Sant Antoni de Pàdua, de patronat de Salvador Feliu, botiguer de la Bisbal, dotat amb 3.070 lliures, amb l'especificació que, si el llinatge Feliu desapareixia, el dret de patronat havia de passar a la casa Solers de Parlavà²⁸.

La segona generació dels Solers

Ja hem tingut ocasió de referir-nos a Miquel (II) i Martí Solers, nebots. Miquel Solers, fill de Joan Solers i Caterina Teixidor, doctor en teologia, s'inicià amb el benefici de Sant Joan de Navata, que li havia cedit Pere Solers, sagristà de Verges, el 1703. Continuà amb el benefici de Sant Miquel de la Bisbal, fundat pel seu oncle; el vengué el 1706 a un cert Frigola per 650 lliures de personat; com pot ser que una fundació de més de 2.000 lliures es vengués per 650 és un problema que demanaria una anàlisi de les clàusules fundacionals que no podem fer ací. Afegí 1.250 lliures al personat; el traspassà a

²⁶. Dotalies de beneficis, D-14, f 157-168 i 229-234. El capital era de 2.115 lliures.

²⁷. Testament: ADG, Testaments 5, f 307.

²⁸. D-17, f 13-20.

l'oncle Joan, junt amb el benefici de Navata, i rebé d'ell la rectoria de Canet de Verges, el 1706. Es podria creure que la despesa de 1.250 lliures que feren ell o la família en aquesta ocasió era excessiva; en realitat resultaria un bon negoci. Set anys després, el 1713, vengué la rectoria per 3.080 lliures; n'invertí 1.425 en comprar el benefici del Roser i Sant Miquel de la Bisbal. La resta del personat (1.665) fou invertida en comprar, el 1716, el benefici de Sant Brauget de Monells (1.350), i, el 1720, el de Sant Bartomeu de Cruïlles (150). Aquest darrer benefici el cedí el 1742; el 1745, com ja hem indicat, entrà, gràcies a la presentació d'en Ros, a obtenir el de Sant Nicolau de Canapost. Féu testament el 1757²⁹, i prengué com a marmessor Martí Solers, prevere.

Martí Solers, s'inicià a la carrera amb la compra de la rectoria de Palau-sator, el 1702, per 1.800 lliures, probable aportació familiar. Romangué a la parròquia fins al 1720; la vengué per 2.050, i comprà per 1.300 el benefici de Sant Jaume de la Bisbal; li restaven 750 lliures de les quals rebia els interessos. En preveure la mort pròxima, el 1742, vengué el benefici a en Ros i Caner, i amb el preu d'aquest i les 750 lliures comprà el benefici de Sant Quirze de Verges. En correspondència, el 1745, a la seva mort, en Ros presentà per al benefici de Sant Nicolau de Canapost Miquel Solers. Encara es troba una tercera generació clerical de la família. Martí (II) Solers, començà ocupant el 1738 el benefici del Roser de Ruplà. Beneficiat de Sant Miquel de la Bisbal de 1752 a 1771; a la seva mort, aquest benefici passà a Tomàs.

Tomàs Solers, fill de Narcís i Elena Fonalleres, s'ordenà a títol de patrimoni, ocupà el benefici de Sant Miquel de la Bisbal de 1771 a 1774; rector de Fontanilles de 1775 a 1786, morí aquest any quan es disposava a ocupar la rectoria de Llançà, per a la qual havia estat nomenat. De la seva herència, 1.200 lliures foren aplicades a augmentar el benefici del Roser de Ruplà³⁰

Vuit clergues (Miquel, Paulí, Joan, Pere, Miquel II, Martí, Martí II i Tomàs) sortiren de la família en tres generacions. Ocuparen rectories importants, en l'adquisició de les quals despengueren 5.800 lliures, i bons beneficis gràcies a permutes hàbils, i també gràcies a trobar-se ben situats dins del sistema; destinaren els seus estalvis a fundar tres beneficis, dos a la Bisbal i un a Ruplà (en total, 7.485 lliures); tot en un temps relativament breu i en un àmbit geogràfic reduït.

²⁹. Testaments 7, f 122.

³⁰. D-22, f 211-218.

Els Gondahí de Vilanna

Sense implicar tantes persones com els Solers, els Gondahí de Vilanna es mogueren hàbilment dins del sistema. Narrem la seva trajectòria prescindint de múltiples compravendes accessòries de beneficis menors que efectuaren. Francesc Gondahí, rector de Cartellà, obtenia el 1654 la rectoria de Llança per nomenament de l'abat de Sant Pere de Rodes; la serví fins a 1672. Aquest any la permutà per un personat, amb el qual comprà a Francesc Espinàs, rector de Vilanna, parent seu, la rectoria d'aquest lloc, on tenia la casa pairal, regentada pel germà, Rafael Gondahí i Espinàs. La regí de 1672 a 1683, any de la seva mort; però ja el 1679 fundà amb els personats que havia acumulat el benefici dels sants Josep i Francesc a Anglès, de patronat del germà Rafael i els seus successors, pagesos de Vilanna. Ja abans, el 1676, el referit Francesc Espinàs havia fundat a Anglès la servitud de misses de Santa Magdalena³¹, dotada amb 4.435 lliures i carregada amb molt poques obligacions. El patronat d'aquesta servitud el tindrien per torn la família Espinàs d'Anglès, la família Gondahí i els jurats d'Anglès; d'on es dedueix que en la transmissió de la rectoria de Vilanna entre Espinàs i Gondahí no tot es resolgué en termes de cobrar i pagar; una part del preu consistia en el fet que la família Gondahí-Espinàs adquiria un dret de patronat.

Josep Gondahí, probable germà de Francesc, era rector de Garrigàs almenys des de 1665; el 1667 permutà la rectoria amb la de Cartellà, i hagué de transferir al titular d'aquest lloc un personat de 258 lliures per poder-se establir més aprop de casa. Nova operació semblant el 1674; deixà Cartellà per Taialà i Fontajau, amb el cost d'un personat de 400 lliures. Poc abans de morir, permutà Taialà per un personat de 700 lliures que transferí immediatament al seu germà Francesc. D'aquest personat hom en fundà una causa pia a favor dels descendents de Rafael Gondahí³².

Un fill de Rafael, Francesc, començà disfrutant des de 1683 el benefici dels sants Josep i Francesc d'Anglès. El 1694 rebé la servitud de misses de

³¹. La dotació del benefici dels sants Josep i Francesc d'Anglès tingué lloc el 1678 (Notularum 1677-1680 (G-136), ff 185-189). El capital no consta, i s'indica que consisteix en dos personats; fou augmentat amb 1.000 lliures el 1756 (D-18, f 14-19). La servitud de misses de Santa Magdalena d'Anglès fou dotada amb 4.435 lliures (Manual 1676, f 158v-165).

³². La causa pia tenia 2.075 lliures de capital; L 21, f 328 i 388. Francesc Gondahí, paborde de l'Almoina, l'augmentà el 1728 amb 1.560 lliures; L. 22, f 162.

Santa Magdalena; era una sinecura que donava 160 lliures anuals, amb obligació única de celebrar o fer celebrar una missa setmanal a la capella de la santa, d'Anglès. Accedí el 1698 al ric benefici de paborde de l'Almoina del Pa de la seu, que aconseguí a Roma. En el seu testament, fet el 1715, augmentà la causa pia familiar amb 1.375 lliures. El cognom Gondahí desaparegué entre els clergues amb ell, però hom troba els beneficis posteriorment en mans de Miquel Teixidor i Gondahí, clergue de Corts (1715), i Pere Joan Rami i Gondahí, rector de Salt (1727).

Els exemples de solidaritat familiar que hem posat compten amb la coincidència de cognoms dels protagonistes. Què pogué passar per via matrimonial? Heus ací un indici: Jaume Güell vengué la sagristia d'Olot el 1730 a Jaume Quera per 2.975 lliures. Del testament de Jaume Güell³³ resulta que ja anteriorment, el 1724, Jaume Quera havia cedit el benefici de Sant Jaume d'Olot a un cert Pere Güell, i que Maria Quera i Güell era esposa de Martí Quera, pagès de Taleixà. Les dues famílies tenien interessos en comú. D'ací a pensar que més d'una vegada una permuta de beneficis pogué realitzar-se a través d'un personat dotat amb un censal que servia per a pagar el dot d'una filla casada a la família del permutant que cedia un benefici, no hi ha gaire distància.

La cotització dels beneficis

Ja hem donat exemples del preu que es pagava per accedir a algunes rectories. Ara, i per aproximar-nos més als camins de promoció, hem d'examinar amb més detall el valor que s'atribuí a aquestes.

Es tractava d'una operació sotmesa a la llei de l'oferta i de la demanda. Que els personats fossin constituïts en xifres rodones, indica que la negociació no era exclussivament mercantil. Potser els avantatges del permutant i del permutat no eren d'ordre exclussivament econòmic. El fundador del personat aporta, tanmateix, un capital ben precís. En canvi, aquell que permuta un benefici per un personat, pot moure's per incentius més difícils de valorar. Tal vegada és un prevere ancià que es vol constituir una renda de jubilació. Tal vegada és una persona de mitjana edat, ja situat com a rector, que pretén una rectoria millor, i aleshores la permuta per una quantitat determinada perquè aquesta és la que demana el titular de la rectoria pretesa.

³³. Testaments 1, f 423.

Per apreciar el capital dels personats cal posar-lo en relació amb els pressumptes guanys del benefici que hom adquiria amb ells; a més, caldrà tenir en compte factors extrínsecs de preu. Aquests podran ser, per part del fundador del personat (comprador del benefici), el desig de tenir una parròquia pròxima a casa seva, o, fins i tot, la mateixa d'on eren feligresos la seva família; per part del venedor (l'obtentor del benefici), el fet d'aspirar a una situació millor, que havia d'adquirir intercanviant el personat.

Quadre 4. Ingressos anuals i permutes d'algunes rectories.

Aiguaviva (1700, 259; 1787, 400) 1681, 1.330; 1701, 1.650; 1722, 2.265.

Canet de Verges (1787, 600); 1702, 1.690; 1706, 2.000 i un benefici; 1713, 3.080; 1757, 3.500.

Castelló d'Empúries (1787, 600); 1702, 2.300; 1719, 2.380; 1747, 2.000; 751, 2.350.

Estanyol (1700, 367); 1681, 1.900; 1727, 2.500; 1757, 3.325.

Fontcoberta (1787, 700); 1704, 3.382; 1730, 2.800; 1752, 4.000.

Llagostera, doma (1700, 261); 1688, 2.350; 1716, 2.055; 1737, 2.334; 1744, 2.350.

Llorona (1781, 650); 1720, 2.450; 1728, 3.360; 1744, 2.000; 1751, 3.250.

Malgrat (1700, 509; 1787, 600); 1695, 2.530; 1705, 2.620; 1716, 3.500; 1743, 1.100.

Es podrà observar que els valors de permuta del personat suposen a l'entorn del 1700 unes 5-6 vegades la retribució anual del rector. Les oscil·lacions de preus, però, fan creure que sovint hi intervingueren factors conjunturals, com són l'interès d'un adquirent (per exemple, un clergue que cerca una rectoria pròxima al domicili patern) i el del venedor (molt divers el del que aspira a una rectoria millor i el que prepara una jubilació).

El destí final

En les cadenes de permutes que hom troba, al final resta algú que es queda amb un personat que ja no permuta, el que ven el benefici sense adquirir-ne un altre. Qui són aquesta gent?

Hi ha en primer lloc els que abandonen les fatigues de l'activitat parroquial pel repòs d'un benefici simple. N'hem posat prou exemples de la família Solers; afegim-n'hi algun més. Pere Serrat, que havia cedit el 1702 la rectoria de Sant Salvador de Bianya per 3.000 lliures, adquirí l'any següent un benefici de Sant Esteve d'Olot. Francesc Delàs, sagristà de Palafrugell, invertí el 1703 1.700 de les 2.900 lliures rebudes en el benefici de Sant Benet de la

seu, que li vengué el canonge Cristòfol Rich i destinà la resta a una fundació de misses a Sant Lluç de Girona. Francesc Pujol, aquest mateix any, invertí 5.900 lliures rebudes per la rectoria de Pineda en una canongia de Santa Anna de Barcelona. Baldiri Fàbrega deixà el 1704 la rectoria de Sant Julià del Llor per un benefici de la seu que li cedí per 1.200 lliures el canonge Pere Albareda.

Acabem de citar canonges que cedeixen un benefici que ja no necessiten: Rich i Albareda. Efectivament, el benefici podia resultar necessari a fi d'entrar a participar de les distribucions d'una església, però la canongia també acomplia la mateixa funció, i el personat podia destinar-se a la família³⁴.

Adquireixen personats, finalment, els clergues que, a les portes de la mort, desitgen fer disposicions testamentàries. Morir essent titular d'un benefici comporta només deixar de percebre'n les rendes. Morir amb un personat, en canvi, permet de poder-ne disposar a favor dels familiars, a través de la causa pia, o, per als més afortunats, constituint un benefici perpetu a favor de nebots i neboders (fills de nebots). O bé, de destinar un capital a augmentar "el fundat" d'una parròquia (en solidaritat amb els col·legues capellans) o a dotar fundacions peculiars, a través de les quals pugui perpetuar-se aquella devoció que un ha fomentat en vida; el rés del rosari, il·luminacions, predicacions i similars.

Al beneficiat moribund li era molt més avantatjós el personat que no pas el benefici. Si s'haguessin pogut efectuar permutes a l'hora de la mort, l'autoritat eclesiàstica hauria pogut exercir molt poc sovint el dret a nomenar càrrecs. Per això es va posar una norma dràstica, no promulgada, però sí observada; si un dels dos permutants moria en el termini de vint dies després de l'acte, la permuta es donava per no efectuada. Però el personat amb la qual s'havia de fer no es podia anul·lar i la inversió profitosa esdevenia un mal negoci; un capital d'ús lliure havia esdevingut fundació vinculada.

En els registres de personats que portava la cúria, hom anotava els canvis de titular haguts. D'un bon nombre d'institucions no en consta que arribessin a integrar-se en una fundació perpètua; és possible que, aprofitant ocasions de menys vigilància dels superiors, alguns dels censals fossin redimits i que el seu import passés a la butxaca privada del titular o d'un seu hereu.

³⁴. Les causes pies fundades per canonges no consten a la documentació del bisbat, perquè el capítol del la seu tenia el privilegi d'administrar-les.

Òbviament, aquests fets, si es produïren, no foren pas documentats! Per afirmar que tingueren lloc ens podem basar a) en el rigor legislatiu que es despertà al s. XVIII sobre els personats; b) en el fet que el registre episcopal no conté l'aplicació definitiva en molts casos i c) en que, quan aquests beneficis començaren a ser vigilats amb atenció, el seu nombre disminuï i s'extingí, com succeí, en procés lent, al llarg del s. XVIII.

La crisi dels personats.

El darrer personat del bisbat de Girona es fundà el 1786. De fet, des de 1760 el nombre d'institucions anuals no passava de 7. Els signes més evidents de crisi global es manifesten des de 1750, com ho mostra la flexió d'institucions; 1749, 36 (similar a la d'anys anteriors); 1750, 21; 1752, 9; 1753, 12. La causa immediata d'aquesta baixa és sens dubte la disposició reial de 1750, que ordenà que els censals que satisfien l'interès del 5% no paguessin en endavant sinó el 3%. Les inversions de capital resultaren molt menys fructíferes, o, si es vol considerar des d'un altre punt de vista, la compra d'un benefici resultà molt més cara.

El concordat de 1753 també limità severament el recurs a personats³⁵, perquè les rectories de nomenament papal (en principi, les que vacaven durant els vuit mesos "apostòlics"), passaren a ser de designació reial, i el govern borbònic exigí que els concursos preceptuats pel concili de Trento es duguessin a terme de manera seriosa.

La crisi es manifestà en unes oscil·lacions de preus sorprenents. Certament algunes rectories assoliren cotitzacions altíssimes: Sant Salvador de Bianya, 4.650 (1752); Canet de Mar, 4.480 (1745); Sant Joan les Fonts, 7.650 (1757); Arenys de Munt, 7.800 (1755); Sant Privat de Bas, 8.095 (1754). Al contrari, la majoria de les permutades aquests anys, ho foren amb disminució respecte del període anterior. La Selva de Mar baixà de 4.466 lliures (1705) a 3.200 (1750); Sant Miquel de Campmajor, de 3.450 (1705) a 1.200 (1746); Sant Gregori, de 2.500 (1718) a 2.000 (1743).

L'índex que sembla més indicatiu de crisi és el fet que alguns eclesiàstics permutessin els seus beneficis per personats de valor inferior a la taxa

³⁵ Teófanès EGIDO, "Regalismo y relaciones Iglesia-Estado", dins R. GARCÍA VILLOSLADA (dir), *Historia de la Iglesia en España*, IV, Madrid, 1979, 181-196.

sinodal (és a dir, als ingressos mínims establerts per llei diocesana per als beneficiats). En aquest cas, la legislació exigia que se'ls fes patrimoni, és a dir, que algú, familiar o no, els assegurés una renda anual suficient per completar els ingressos mínims³⁶. Finalment, una certa crisi dels personats la posa de manifest el fet que des de 1720 disminuï seriosament el nombre de rectories permutades, les quals, en gran part foren adquirides no pas per passar des d'una de menys ingressos a una de més rica, sinó per clergues tonsurats que així podien sol·licitar l'ordenació presbiteral. La funció de les permutes i dels personats estava canviant.

Clergues forasters i personats

Avui les diòcesis solen ser gairebé impermeables: el clergue ordenat en una diòcesi no passa al bisbat veí. En tot cas s'han produït recentment transferències des de bisbats europeus cap al Tercer Món.

Durant el s. XVII la circulació de clergues entre bisbats veïns fou constant, a fi d'ocupar càrrecs de tota mena: rectories, beneficis simples, i fins canongies.

En relació amb la permeabilitat de les fronteres diocesanes, fou constant la fundació de personats per part de clergues catalans, principalment de Vic i Barcelona. Amb tot, el bisbat d'on en procedien més era el d'Elna, traslladat des de 1602 a Perpinyà. Amb una certa freqüència hom troba, fins i tot, que clergues d'Elna acudeixen a Girona per fundar un personat que permutaran per un benefici de la seva pròpia diòcesi (vegeu apèndix 2). Per quin motiu no l'institueïen a Elna mateix? Era prohibit de fer-ho? Era avantatjós, de fundar un personat a Girona? No tenim resposta, per ara, a aquestes qüestions, i ens hem de limitar a assenyalar el fet.

Conclusió

Constituïda abans de Trento, la figura jurídica dels personats contribuï a evitar moltes de les conseqüències negatives que les disposicions conciliars haurien tingut en vista a mantenir una comunitat d'interessos entre els clergues

³⁶. Exemples: Benet Vila cedí la doma de Sant Vicenç de Besalú per 900 lliures el 1751; immediatament el seu parent Josep Vila, cirurgià de Besalú, li féu sinodal de 2.100, i Joan Galceran acceptà per la rectoria de Foixà el 1759 un personat de només 500 lliures.

i les seves famílies. També oferí als clergues un augment de possibilitats de canviar de lloc i forma d'ocupació, que el concili no havia previst. La conversió dels clergues en funcionaris (zelosos, certament, però reclosos en un escalafó) que s'operà al s. XVIII en tancar-se aquestes vies de promoció, no derivà de Trento, sinó de la inflació i de la reducció dels interessos del 5 al 3% del 1750. El procediment gaudí d'una bona acceptació social, i no ens consta que se n'arribessin a formular crítiques. Podria assenyalar-se que fins clergues il·lustrats, com Joan Calderó, autor de la notable consuetud de Riudellots de la Selva³⁷, i Gregori Pellisser, que guardà per Llers els records de la història d'aquesta localitat³⁸, se'n serviren per aconseguir les respectives rectories. La permuta de rectories per personats no era immoral, atès que, en la legislació eclesiàstica, legalitat i moralitat coincidien; allò que era legal, era *ipso facto* lícit. Des del punt de vista de l'economia de l'Església, els personats contribuïren a alimentar institucions, com els beneficis i les fundacions de sufragis, que automàticament ajudaven a augmentar el nombre i la retribució dels clergues; si s'haguessin proposat al poble cristià amb igual insistència altres objectius de pietat i caritat, s'hauria diversificat més la projecció social de l'Església.

³⁷. Joaquim M. Puigvert i Solà ha publicat a *Una parròquia catalana del s. XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, 1986, el text de la consuetud que composà Joan Calderó, un rector zelós i culte. Joan Calderó, essent simple clergue, havia fundat el 1728 un personat de 2.950 lliures, amb el qual adquirí la rectoria de Riudellots a Domènec Rovirola (Manual 1728, f 127).

³⁸. Gregori Pellisser composà el 1730 el *Llibre els racionaris de la vila i castell de Llers*, inèdit, del qual extracta notícies A. Egea i Codina, "Llers. Els homes i els fets", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), 1979-1980, 263-337. Essent només clergue, adquirí la rectoria de Sant Climent Sescebes per un personat de 1.500 lliures (Manual 1728, f 146v-148).

Apèndix 1. Personats del s. XVIII

La segona columna recull el total de personats fundats cada any. La tercera, el total de capital invertit, sigui en la institució, sigui en augments de personats existents. En la quarta es recull el total de beneficis simples permutats durant l'any; en la cinquena, el nombre de beneficis curats que foren objecte de permuta. La suma de les columnes tercera i quarta donaria el total de permutes efectuades. En la sisena columna es recull el nombre de beneficis curats que foren adquirits per simples clergues per via de permuta.

Any	Total personats	Total lliures	de benef. simples	Permutes de benef. curats	clergue
1700	36	25.847	38	13	5
1701	30	17.800	31	12	6
1702	48	40.794	62	17	2
1703	45	41.142	47	20	2
1704	23	17.707	24	21	6
1705	33	32.170	30	17	3
1706	35	30.165	26	12	2
1707	36	29.911	41	20	5
1708	40	32.478	48	7	2
1709	50	34.507	55	13	3
1720	35	33.316	20	10	3
1721	23	26.792	21	9	3
1722	34	25.441	24	10	6
1723	31	27.458	25	7	5
1724	27	32.258	24	13	7
1725	16	16.512	25	2	2
1726	26	32.045	22	10	5
1727	24	22.806	20	15	6
1728	27	29.589	18	8	3
1729	26	23.621	21	8	3
1730	23	35.685	24	8	2
1731	14	10.815	15	1	0
1732	7	6.005	11	4	1
1733	24	24.150	16	10	5

JOSEP M. MARQUÈS

1734	21	19.195	21	12	10
1735	35	43.454	23	16	10
1736	28	27.491	20	8	4
1737	20	21.771	20	9	5
1738	30	45.485	27	15	9
1739	31	33.335	20	2	7
1740	31	22.250	32	14	10
1741	22	21.695	23	3	2
1742	26	29.666	24	9	7
1743	23	33.161	27	11	8
1744	37	30.187	25	19	11
1745	23	20.762	15	3	3
1746	23	27.290	22	10	0
1747	30	32.625	19	8	5
1748	32	48.905	32	15	10
1749	36	40.930	30	8	4
1750	21	20.835	23	9	3
1751	10	13.928	14	6	4
1752	9	20.440	8	4	2
1753	12	12.968	11	7	3
1754	19	21.083	8	4	2
1755	17	18.350	20	6	4
1756	9	10.010	4	3	3
1757	17	33.894	8	6	6
1758	11	9.400	8	5	4
1759	11	15.280	5	2	1

El quadre mostra que la fundació de personats no coincideix amb el nombre de permutes perquè alguns personats resten a l'espera d'ocasió favorable de permutar, mentre que certes permutes es fan directament (benefici per benefici) sense mediació de personat. El nombre de beneficis simples permutats fou sempre superior al de beneficis curats, més cars i que exigien examen previ. A mesura que avança el segle, la part de beneficis curats que foren adquirits per simples clergues augmentà, de forma que el personat esdevingué més una porta d'entrada a la carrera parroquial que no pas un instrument de promoció dins d'ella.

ELS PERSONATS I PERMUTES DE BENEFICIS AL BISBAT DE GIRONA (S. XVI-XVIII)

Apèndix 2. Personats fundats a Girona per clergues d'Elna.

1635	5	1648	4	1666	5
1636	4	1649	6	1667	3
1637	-	1650	5	1668	4
1638	2	1651	6	1669	4
1639	1	1652	1	1670	6
1640	-	1653-1658	0	1671	7
1641	-	1659	1	1672	4
1642	1	1660	4	1673	3
1643	4	1661	7	1674	2
1644	5	1662	5	1675	-
1645	3	1663	4	1676	-
1646	3	1664	3	1677	1
1647	5	1665	-	1678	-